

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/318135788>

Informācijpratība un dzīves meistarība politikā un valsts pārvaldē

Chapter · June 2017

DOI: 10.22364/lvpta.2015.2016

CITATIONS

0

READS

11

3 authors, including:

[Visvaldis Valtenbergs](#)

University of Latvia

8 PUBLICATIONS 11 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

[Ianis Bucholtz](#)

Vidzeme University of Applied Sciences

14 PUBLICATIONS 4 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Key Indicators for Territorial Cohesion and Spatial Planning - European FP7 [View project](#)

2015/2016

LATVIJA

Pārskats par tautas attīstību

Dzīves meistarība un informācijpratība

Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2015/2016. Dzīves meistarība un informācijpratība. Galv. red. Baiba Holma.
Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2017, 152 lpp., il., tab., karte. ISBN 978-9934-18-240-2.

Izdevuma teksta autortiesības nav aizsargātas. Šo tekstu gan pilnīgi, gan daļēji drīkst izmantot bez iepriekšējas atļaujas, tomēr obligāti ir jānorāda izmantotais avots.

Galvenā redaktore **Baiba Holma**
Projekta direktors **Jānis Ikstens**
Statistikē **Ance Ceriņa**

Ievada autore Baiba Holma

- 1. nodaļas autori:** Līga Rasnača, Kristīne Vībane, Jurijs Ņikišins
- 2. nodaļas autori:** Vladimirs Meņšikovs, Līva Jankaite
- 3. nodaļas autores:** Viola Korpa, Ilze Mileiko
- 4. nodaļas autori:** Visvaldis Valtenbergs, Jānis Buholcs, Anete Vingre
- 5. nodaļas autori:** Jānis Daugavietis, Anna Leiškalne
- 6. nodaļas autores:** Vita Zelče, Laura Ardava
- 7. nodaļas autori:** Daina Pakalna, Baiba Holma, Nauris Grass, Vladimirs Meņšikovs

Aptauju par Latvijas iedzīvotāju dzīves meistarību un informācijpratību veica SIA "Aptauju Centrs".

Tautas attīstības pārskata projekta ietvaros veiktās aptaujas "Dzīves meistarība un informācijpratība, LU SZF, 2016" tehniskās informācijas aprakstu sagatavojusi Daina Pakalna; datu tabulas veidojis Jānis Daugavietis.

Zinātniskie recenzenti:

Anda Laķe, *Dr. sc. soc.*, profesore, Latvijas Kultūras akadēmijas prorektore zinātniskajā darbā,
Latvijas Kultūras akadēmijas Zinātniskās pētniecības centra vadītāja

Uldis Zariņš, *Mg. sc. soc.*, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Attīstības departamenta direktors

Izdevums apstiprināts publicēšanai ar Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu padomes
2017. gada 31. maija lēmumu Nr. 2.

Izdevuma latviešu valodas literārā redaktore Ruta Puriņa

Izdevuma angļu valodas redaktore Andra Damberga

Vāka dizainu veidojis Agris Dzilna, Andras Liepiņas adaptācija

Iekšlapu dizainu un maketu veidojusi Andra Liepiņa

Uz 4. vāka attēlots Latvijas Nacionālās bibliotēkas "Tautas grāmatu plaukts".

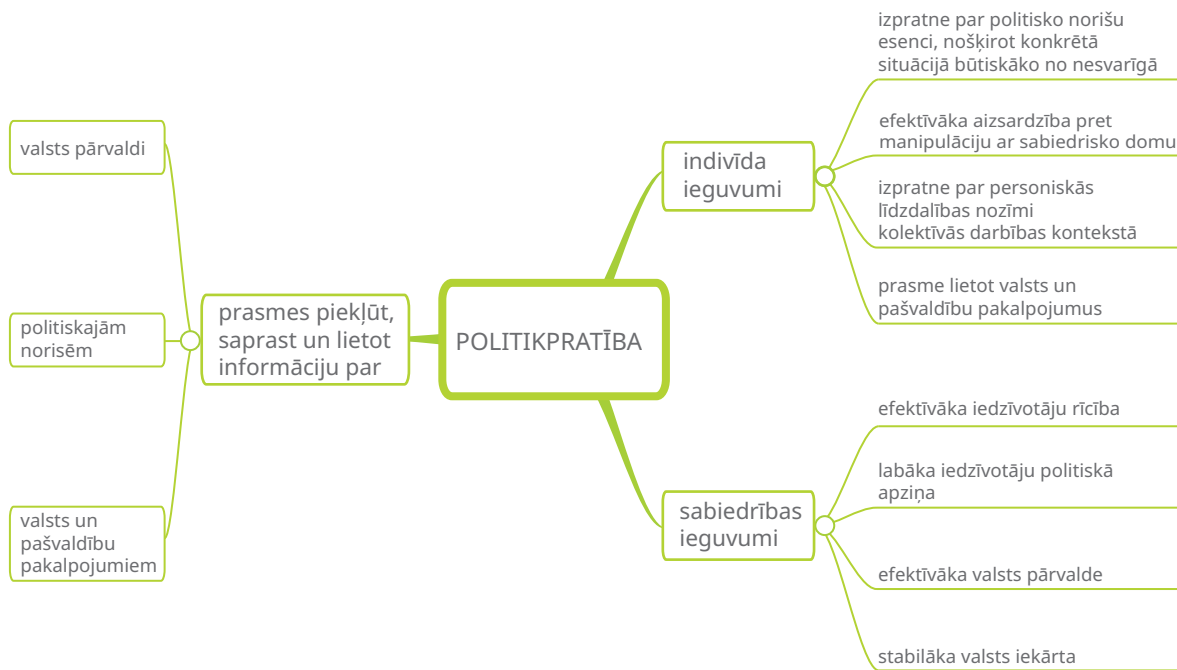
Fotogrāfijas autors Jānis Buls

Latvijas administratīvā iedalījuma karti veidojis Jānis Krūmiņš

Par palīdzību aptaujas anketas sagatavošanā pārskata vajadzībām pateicamies
Aivaram Tabunam, Marekam Niklasam.

Par organizatorisku palīdzību pateicamies Gitai Blauai, Aijai Zobenai.

ISBN 978-9934-18-240-2
<https://doi.org/10.22364/lvpta.2015.2016>

4. nodaļa | Informācijpratība un dzīves meistarība politikā un valsts pārvaldē

Informācijpratība politikā palīdz vairot politisko apzināšanos un iedzīvotāju rīcības efektivitāti. Par apzināšanos liecina tas, vērojot notikumus, cilvēks spēj nolasīt dažādu problēmu jautājumu un notikumu politisko būtību. Savukārt par efektivitāti – tas, ka politikpratība palīdz orientēties dažādās problēmsituācijās, piemēram, meklēt un izmantot informāciju no dažādiem avotiem, formulēt pamatotu viedokli, lietot dažādus valsts pārvaldes un pašvaldību pakalpojumus gan klātienē, gan arī tiešsaistē.

Politikpratība un tās ieguvumi

Politikpratība uzlabo zināšanas par politikas un pārvaldes institucionālajām struktūrām – Satversmi, likumdevējvaru, izpildvaru, tiesām, valsts pārvaldes institūcijām un politisko procesu kopumā. Politikpratība ietver arī dažādas līdzdalības prasmes, sākot ar pašvaldību rīkotajām sabiedrības apspriešanām un dažādiem līdzdalības forumiem un beidzot ar līdzdalību ministriju darba grupās un iesaistīšanos politisko un pilsonisko kampaņu aktivitātēs.

Diskusijas par politikpratību parasti noris pirms un pēc politiski jutīgu lēmumu pieņemšanas (piemēram, pirms 2012. gada referenduma par krievu valodu kā otro valsts valodu), vai arī kritizējot sabiedrības nepietiekamo informētību par izlemjamo jautājumu (piemēram, Lielbritānijas iedzīvotāju balsojums par izstāšanos no Eiropas Savienības jeb *Brexit*). Bieži politikpratību min arī kā pretlīdzekli sabiedrības zemajai interesei un zināšanām par politiku, kā arī vājo kolektīvo valstisko apziņu. Samazinoties sabiedrības interesei par politiskajām norisēm, pastāv risks, ka iedzīvotāji kļūst aizvien vieglāk manipulējami.

Politikpratība sniedz vairākus būtiskus ieguvumus.

Labāka politikpratība palīdz labāk izprast politisko norišu esenci, nošķirot konkrētā situācijā būtiskāko no nesvarīgā. Politikas izpratnei būtu

4.1. logs

Politikprātības skaidrojums

Politikprātība – spēja atklāt īstenos varas konfliktus

90. gadu beigās tapušais britu zinātnieka, Lordu palātas pārstāvja, DNS līdzatklājēja Bernarda Krika vadībā izstrādātais ziņojums par politikprātību un pilsonisko izglītību apskata trīs izglītības jomas – sociālo un morālo atbildību, iesaistīšanos kopienas aktivitātēs un politikprātību (Advisory Group on Citizenship, 1998). Krika ziņojums veicināja pilsonības izglītības iekļaušanu Lielbritānijas mācību standartā. Jāuzsver, ka Krika ziņojumā politikprātība tiek saistīta ne tikai ar zināšanām par valsts pārvaldes mašīnēriju. Politikprātības uzdevums ir daudz dziļāks. Politikprātībai jāļauj, lai cilvēks pats “atklāj īstenos varas konfliktus” (Crick & Porter, 1978). Tādēļ augstākajos politikprātības līmeņos mums būtu jāmeklē atbildes uz fundamentālajiem politikas jautājumiem – kurš saņem, cik daudz un pēc kādiem principiem. Uzdodot šos jautājumus, mēs nekautrējamies izaicināt esošo politisko un ekonomisko iekārtu. Tā, piemēram, mēs vēršam uzmanību uz pieaugošo ienākumu nevienlīdzību pasaulē, cenšamies atsegt dažādu iesaistīto pušu patiesās intereses, pievēršam uzmanību populāru politikas jēdzienu nozīmju konstruēšanai un veicam citas darbības, kas sociālos, ekonomiskos un politiskos procesus paliek zem lupas.

4.2. logs

Vai saprotat, kas notiek politikā?

Vai saprotat, kas notiek politikā?

Bieži valda uzskats, ka ikdienas rūpju nomāktam cilvēkam politika nav saprotama. To zināmā mērā apstiprina arī sabiedrības uztvere Latvijā. Uz jautājumu “Cik bieži Jums politiskā situācija Latvijā šķiet tik sarežģīta, ka Jūs īsti nesaprotat, kas notiek?” atbildi “bieži” vai “gandrīz vienmēr” sniedza vairākums – t. i., 53,6% respondentu. No tiem biežāk apstiprinoši atbildēja gados jaunāki iedzīvotāji, bet 33,7% nešķiet, ka politiskā situācija Latvijā ir sarežģīta. Kā galvenos iemeslus grūtībām labāk saprast šādas norises Latvijā iedzīvotāji ir minējuši to, ka politika viņiem vienkārši neinteresē (46,3%), savukārt 21,9% kā iemeslu ir minējuši zināšanu trūkumu. Vēl 20,9% atzīst, ka viņiem nav grūti iegūt labāku sapratni par politisko procesu.

Avots: Aptauja par iedzīvotāju dzīves meistarību un informācijpratību (LU SZF, 2016)

jāpaglābj mūs no Platona alā ieslodzīto gūstekņu likteņa, kuri nespēja atšķirt ēnas no to veidojošajiem tēliem. Bezprecedenta informācijas pieejamības laikmetā mums daudz vairāk nekā jebkad ir nepieciešami filtri, kas palīdzētu atsijāt saturiski pilnvērtīgu informāciju no mazvērtīgas, kas daudziem rada vilšanos un skepsi politikā. Mēs dzīvojam laikmetā, kurā politiskā informācija tiek pasniegta formātā, kas garantē vieglu tās uztveri, bet ne saturisko dziļumu. Plašsaziņas līdzekļos pasniegtajai informācijai bieži vien raksturīga pārlieka politikas personalizācija (piemēram, slavenību politika) un trivializācija (orientēšanās uz skandāliem, populistu retorika u. tml.). Šāds politikas atspoguļojums veicina priekšstatu, ka politikas procesu nosaka nevis pārdomāti spriedumi, bet gan emocijas, drāma, manipulācijas un savtīgas intereses (Valtenbergs, 2011). Tas veicina to, ka veidojas izvairīga un noraidoša iedzīvotāju attieksme pret politiskajiem procesiem un negatīvs uztveres konteksts citām ziņām, kas saistītas ar sabiedriskām norisēm. Lai izvairītos no nevajadzīga trokšņa, zināma sabiedrības daļa izvēlas ignorēt politiskās informācijas plūdus vai samierināties ar to, ka politika nav domāta viņiem. Šāda tendence īpaši spēcīga ir jauniešiem (Russell, 2004).

Politikprātība var būt efektīva aizsardzība pret manipulāciju ar sabiedrisko domu. Mūsdienās valstis savstarpējo konfliktu risināšanā aizvien vairāk

izmanto informatīvās telpas ietekmēšanas paņēmienus, mazāka sabiedrības interese un sliktākas zināšanas par politiku palielina iespēju, ka politiskās līdzdalības nišu varētu ieņemt antidemokrātiski spēki – populisms, radikālais nacionālisms, kas savu ietekmi nostiprina arī informatīvajā telpā. Izplatīta informatīvā stratēģija ir iedzīvotāju bezspēcības apziņas un baiļu vairošana par notiekošo, reizē konstruējot ilūziju par alternatīvu drošības avotu – līderi, lielvalsti, ideju, kas ātri vien atrisinās visas problēmas. Lai arī Latvijas sabiedrības pilsonisko vērtību orientācijā ir izteiktas demokrātijas un plurālisma vērtības, piemēram, atbalsts dažādiem preses izdevumiem, kuri atspoguļo dažādus politiskos viedokļus, un likumu ievērošana, pat ja tie šķiet netaisni, iedzīvotāju vidū nesenažos gados ir pieaudzis atbalsts arī autoritārām vērtībām; pieaug “stingrās rokas” atbalstītāju skaits (Nikišins, Rozenvalds, & Zepa, 2014, 246.–247. lpp.). Tāpēc politikprātības jautājums lielā mērā ir arī jautājums par valsts iekārtas stabilitāti.

Politikprātība vairo izpratni par personiskās līdzdalības nozīmi kolektīvās darbības kontekstā.

Viens no mūsdienu demokrātijas izaicinājumiem ir sabiedrības intereses mazināšanās arī par līdzdalību – it īpaši līdzdalību vēlēšanās un politiskajās partijās (Blais & Rubenson, 2013). Valsts pētījumu programmas *SUSTINNO* projekta *Sabiedrības vērtīborientācijas*

un sabiedrības atjaunošanās aptaujā tika noskaidrots, ka iedzīvotāju vidū izteiktāka ir tieši politiskā atsvešinātība salīdzinājumā ar sociālo atsvešinātību, atbalsta trūkumu un citām sociālo saišu un normu izīršanas (anomijas) pazīmēm. Politiskā atsvešinātība tika noteikta, izmantojot respondentu atbildes uz apgalvojumiem par to, ka politikas interesē "tādi cilvēki kā es", "Lietas Latvijā attīstās pareizajā virzienā", kā arī respondentu vērtējumus par uzticēšanos valdībai, Saeimai un partijām (SUSTINNO aptauja, 2015).

Politiskās atsvešinātības līmenis ir augstāks māj-saimniecībās, kuras izjūt sevi kā trūcīgas, kā arī ne-latviešiem. Politiski atsvešinātāki vairāk jūtas gados vecāki cilvēki, savukārt jaunieši vairāk jūtas sociāli un kulturāli atsvešinātāki (SUSTINNO aptauja, 2015).

Kaut arī gandrīz puse Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka vēlēšanas ir visefektīvākais veids, kā ietekmēt politiķu lēmumus (2014. gadā tā uzskatīja 48% iedzīvotāju), kopš 2002. gada iedzīvotāju līdzdalība vēlēšanās ir sarukusi par aptuveni 10%. Saskaņā ar šī tautas attīstības pārskata pētījuma aptaujas rezultātiem vairāk nekā puse iedzīvotāju (58,3%) uzskata, ka viņu līdzdalība Saeimas vai pašvaldību vēlēšanās neietekmēs to iznākumu. Šādu iedzīvotāju ir vairāk reģionos nekā Rīgā un Pierīgā, tālab var apgalvot, ka reģionālā nevienlīdzība negatīvi atsaucas arī uz iedzīvotāju politisko attieksmi. Savai līdzdalības ietekmei vairāk tic iedzīvotāji ar augstiem ienākumiem un augstāku izglītības līmeni, kā arī tie, kuri ģimenē runā latviešu valodā. Vecumam un dzimumam vēlēšanu ietekmes apziņā nav izšķirošas nozīmes.

Politikpratība ir saistīta ar medijpratību. Pastāv statistiski nozīmīgas sakarības starp to, kā (1) cilvēki vērtē savu spēju spriest par mediju satura kvalitāti un žurnālistu darbu, no vienas puses, un (2) spēju atrast ticamu informāciju par politisko lēmumu

pieņemšanas procesu, spēju izvērtēt kandidātus un partijas pirms vēlēšanām, no otras puses. Piemēram, tie cilvēki, kas uzskata, ka spēj izvērtēt mediju sniegto faktu ticamību, uzskata, ka spēj atrast ticamu informāciju par to, kā atsevišķi politiski lēmumi ietekmēs Latvijas attīstību ($r_s = 0,39$; $p \leq 0,01$). Līdzīgas vidēji ciešas korelācijas ir arī starp citiem apskatītajiem mainīgajiem lielumiem, kas mēra mediju darba vai politikas procesa izvērtējumu (sk. 4.3. logu). Tas parāda, ka šīs jomas ir saistītas. Taču iedzīvotāju medijpratības pašvērtējums ir jāinterpretē kritiski. Kā rāda aprēķini, pārliecība par spēju izvērtēt mediju un politisko informāciju vāji, bet tomēr korelē arī ar apgalvojumu, ka respondents tiešsaistes meklēšanā parasti izvēlas kādu no pirmajiem trīs rezultātiem. Tas nozīmē, ka tie cilvēki, kas augstāk vērtē savu spēju atrast un kritiski izvērtēt informāciju, biežāk atzīst, ka paļaujas uz vieglāk pieejamo informāciju tiešsaistes meklētājā. Lai gan, prasmīgi izvēloties meklēšanas frāzes, tiešsaistes meklētājos meklēto atbildi vairumā gadījumu nūdien ir iespējams atrast jau pirmajā rezultātu lapā, nav pamata paļauties, ka vietnes, kas iekļautas pirmajā rezultātu lapā, ir ticamākas nekā tās, kas norādītas nākamajās.

Politikpratība veicina alternatīvas politiskās līdzdalības formas. Pētījumi par politisko līdzdalību nereti parāda dažādu iedzīvotāju grupu – īpaši jauniešu – pasivitāti. Tomēr, mērot šos procesus, dažkārt tiek ignorēts tas, ka iedzīvotāji aizvien biežāk izmanto alternatīvas politiskās līdzdalības formas, piemēram, petīciju parakstīšanu, viedokļu paušanu tiešsaistē, dažādu preču boikotu (Harris, Wyn, & Younes, 2013). Šīs līdzdalības formas pēc satura ir daudz individuālākas, specializētas, tematiskas un mazāk saistītas ar tradicionālām līdzdalības formām, un jaunieši tām piešķir pavisam citu nozīmi nekā politikas pētnieki.

4.3. logs

Saistība starp iedzīvotāju vērtējumu par medijpratību un politikpratību

	Spēju izvērtēt medija kvalitāti	Spēju izvērtēt atsevišķus žurnālistus	Spēju izvērtēt mediju publiskoto faktu ticamību	Parasti izvēlos kādu no pirmajiem trim tiešsaistes meklētāja piedāvātajiem ierakstiem
Pirms vēlēšanām spēju izvērtēt partiju kandidātus	0,36**	0,35**	0,35**	0,11**
Spēju atrast uzticamu informāciju par to, kā atsevišķi politiski lēmumi ietekmēs Latvijas attīstību	0,41**	0,38**	0,39**	0,16**
Spēju atrast uzticamu informāciju par politisko lēmumu sagatavošanu un pieņemšanu	0,42**	0,34**	0,39**	0,12**
Pirms vēlēšanām spēju izvērtēt partiju programmas	0,38**	0,33**	0,33**	0,09**
Meklējot ar interneta meklētājiem, parasti izvēlos kādu no pirmajiem trim piedāvātajiem ierakstiem	0,21**	0,20**	0,19**	1,00

Piezīme. ** Korelācija ir statistiski nozīmīga $p \leq 0,01$ līmenī (divpusēja).

Avots: Aptauja par iedzīvotāju dzīves meistarību un informācijpratību (LU SZF, 2016).

Starptautiskā pētījumā *MyPlace*, kurā piedalījās arī 1200 Latvijas jaunieši, tika noskaidrots, ka jauniešu politiskā aktivitāte un pasivitāte ir daudzdimensionāla un ka arī jaunieši, ko formāli var raksturot kā politiski pasīvu, var aktīvi domāt un vērtēt, un būt sabiedrības problēmās un attīstībā ieinteresēti pilsonis. Arī jauniešiem ģimenes pārticība un laba izglītība ir spēcīgi faktori, kas nosaka politisko aktivitāti (Mieriņa, 2015). Labāka politikpratība uzlabotu zināšanas un prasmes arī tiem iedzīvotājiem, kas sevi saskata ārpus institucionalizētām līdzdalības formām.

Politikpratība un institūcijas

Pamatzināšanas par valsts pārvaldes darbību joprojām ir nozīmīga politikpratības sastāvdaļa, jo institūcijas ietekmē iedzīvotāju dzīvi, pat ja viņi paši tām lielu nozīmi nepiešķir.

Aplūkojot politikpratību institūciju kontekstā, svarīgi ir novērtēt

- iedzīvotāju informētību par politiskajiem notikumiem;
- iedzīvotāju pašvērtējumu par vēlēšanu izvēli nepieciešamās informācijas iegūvi, kā arī viņu spēju atrast informāciju par politisku lēmumu ietekmi uz sevi un savu ģimeni;
- iedzīvotāju pieredzi, izmantojot dažādus valsts pārvaldes un pašvaldību pakalpojumus, īpašu uzmanību pievēršot arī e-pakalpojumu augošajam piedāvājumam un iedzīvotāju spējai šos e-pakalpojumus lietot.

Tradicionālo politisko institūciju noriets mūdiņa mūs aplūkot politikpratību arī ārpus institūcijām. Vērtējot politikpratību ārpus institucionālā konteksta, var aplūkot

- individualizētās līdzdalības platformas – piemēram, tādas parakstu vākšanas (petīciju) vietnes kā *Manabalss.lv* lietojumu;
- iedzīvotāju sociālo mediju lietojumu politiskajā līdzdalībā un pašorganizācijā;
- dažādus tiešsaistes mobilizācijas piemērus, kas liecina par iedzīvotāju spēju apvienoties mazās grupās, lai risinātu aktuālas problēmas savā apkaimē vai arī interešu sfērā.

Kopumā politikpratība iedzīvotājiem ir viens no dzīves meistarības elementiem. Dzīves meistarība attiecas uz indivīda spēju organizēt dzīves norises jēgpilnā kārtībā (Savolainen, 1995). Līdzdalība un pieejamo instrumentu, tai skaitā e-pakalpojumu un sociālo mediju, lietojums savu ideju formulēšanai, interešu realizācijai un pārstāvēniecībai gan institūciju līmenī, gan ārpus tām ir šādas meistarības izpausme.

Informētība par politiskajiem notikumiem

Latvijas iedzīvotāji savu informētību par politikas notikumiem Latvijā lielākoties vērtē kā viduvēju. Tā uzskata 40,8% iedzīvotāju, bet kā labu vai ļoti labu savu informētību vērtē 32,1% iedzīvotāju. Vēl 24,6% savas zināšanas vērtēja kā sliktas un ļoti sliktas. Iedzīvotāji līdzīgi vērtē savu informētību par politiskajiem notikumiem pasaulē (sk. 4.4. logu).

Informācija par vēlēšanu izvēli un politiskajiem lēmumiem, kas skar personīgi. Tās iegūšana

Savas spējas iegūt nepieciešamo informāciju, kas palīdz izdarīt izvēli vēlēšanās, un spējas atrast informāciju par personiski svarīgiem politiskiem lēmumiem iedzīvotāji visbiežāk raksturo kā viduvējas. Piemēram, 66,6% respondentu šādi novērtē savas spējas pirms vēlēšanām izvērtēt partiju kandidātus, 57,3% – savas spējas atrast uzticamu informāciju par to, kā atsevišķi politiski lēmumi ietekmēs Latvijas attīstību, 64,5% – savas spējas atrast uzticamu informāciju par to, kā respondentu vai viņa ģimeni ietekmēs pašvaldības lēmumi.

Vienlaikus savas spējas izvērtēt pašvaldību lēmumus visvairāk respondentu (26,2%) ir novērtējuši kā labas vai ļoti labas. Otrs optimistiskākais vērtējums ir par kandidātu izvērtēšanu pirms vēlēšanām – par labām vai ļoti labām savas spējas uzskata 24,6% respondentu. Savukārt tikai 15,8% iedzīvotāju kā labas vai ļoti labas vērtē savas spējas atrast uzticamu informāciju par politisko lēmumu sagatavošanu un pieņemšanu.

4.4. logs

Kā kopumā vērtējat savu informētību par šādiem jautājumiem

	Ļoti laba	Laba	Viduvēja	Slikta	Ļoti sliktā	Nav atbildes
Politiskie notikumi Latvijā	4,2%	27,9%	40,8%	17,7%	6,9%	2,6%
Politiskie notikumi pasaulē	4,2%	25,2%	41,9%	18,1%	7,8%	2,8%
Savas pašvaldības pakalpojumi	7,5%	34,5%	38,6%	14,0%	2,2%	3,2%
Valsts pārvaldes institūciju pakalpojumi	7,2%	34,7%	36,7%	13,8%	4,1%	3,5%

Avots: Aptauja par iedzīvotāju dzīves meistarību un informācijpratību (LU SZF, 2016).

4.5. logs

Pamatzināšanu pārbaude. Kas var atcelt Satversmes tiesas lēmumu

Pamatzināšanu pārbaude. Kas var atcelt Satversmes tiesas lēmumu?

Lai novērtētu iedzīvotāju zināšanas par politiku, viņiem tika uzdots jautājums par to, kas var atcelt Satversmes tiesas lēmumu, minot atbilstošos variantus – Ministru kabinets, Valsts prezidents, neviena no Latvijas iestādēm (pareizā atbilde). Uz jautājumu pareizi atbildēja vien 27,2%, bet lielākā daļa vai nu nezināja atbildi (45,2%), vai arī atbildēja nepareizi (27,6%). Jo augstāks izglītības līmenis, jo vairāk pareizu atbilžu. Jo augstāks ir iedzīvotāju izglītības līmenis, jo lielāka ir viņu interese par politiku un augstāks savas līdzdalības ietekmes novērtējums.

Dati: Aptauja par iedzīvotāju dzīves meistarību un informācijpratību (LU SZF, 2016).

4.6. logs

Kā iedzīvotāji novērtē ar valsts pārvaldes pakalpojumiem saistītas informācijas atrašanu un izmantošanu

	Zina, kur atrast uzticamu informāciju par valsts pārvaldes iestāžu pakalpojumiem	Nav grūtību atrast šādu informāciju	Zina, kā izmantot šādu informāciju
Pilnībā piekrīt	19,6%	22,7%	25,2%
Drīzāk piekrīt	48,2%	45,4%	50,5%
Drīzāk nepiekrīt	18,3%	17,9%	11,8%
Nemaz nepiekrīt	2,2%	3,0%	1,3%
Nezina / nav atbildes	2,4%	1,5%	1,4%
Nav nepieciešamās informācijas	9,3%	9,5 %	9,8%

Avots: Aptauja par iedzīvotāju dzīves meistarību un informācijpratību (LU SZF, 2016).

Iedzīvotāju pieredze valsts pārvaldes un pašvaldību pakalpojumu izmantošanā

Iedzīvotāji uzskata, ka par savas pašvaldības un valsts pārvaldes pakalpojumiem viņi ir informēti vidēji un labi. Lielākā daļa respondentu uzskata, ka ir labi vai ļoti labi informēti par valsts pārvaldes (41,8%) un savas pašvaldības pakalpojumiem (41,9%), lai arī visbiežākā atbilde ir "vidēji" (par valsts pārvaldes pakalpojumiem – 36,7%, par pašvaldības – 38,6%). Zīmīgi, ka 67,8% respondentu pilnībā piekrīt vai drīzāk piekrīt tam, ka zina, kā atrast informāciju par valsts pārvaldes iestāžu pakalpojumiem, taču vēl vairāk aptaujāto (75,7%) pilnībā vai drīzāk uzskata, ka atrasto informāciju spēj izmantot. Jāuzsver, ka indivīdi paši par savu informācijpratību var būt augstākās domās, nekā to parāda viņu reālais sniegums (Ķevere, 2016).

E-pārvalde, valsts un pašvaldību e-pakalpojumu piedāvājums

E-pārvaldes un e-pakalpojumu piedāvājums un izmantojums ir būtiska informācijpratības un plašākā kontekstā arī dzīves meistarības daļa. Lai to

izceltu, tiek lietots arī jēdziens "pratība e-pārvaldē" (Eroglu, 2015). Tas, vai indivīdam piemīt minētās prasmes strādāt ar informāciju, tajā skaitā izmantojot informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, būtiski ietekmē to, cik ātri un veiksmīgi viņš var risināt gan ikdienišķas, gan sarežģītākas dzīves situācijas. Tas tieši attiecināms arī uz indivīda mijiedarbību ar valsts institūcijām. No vienas puses, e-pārvalde paver plašas iespējas uzlabot sadarbību starp indivīdu un valsti, kas tradicionāli uzskatīta par vājāku pakalpojumu sniedzēju nekā privātais sektors, bet, no otras puses, šo procesu izdošanās atkarīga gan no e-pārvaldes piedāvājuma kvalitātes, gan indivīdu prasmēm un gatavības tos izmantot.

Latvijā ir sastopami piemēri un centieni, kas ilustrē prasmīgu jauno tehnoloģiju izmantojumu dzīves atvieglošanai. Latvija izceļas ar labi attīstītu IKT infrastruktūru, īpaši interneta pieejamību un ātrumu, kā arī ar šo tehnoloģiju izmantojumu valsts institūciju darba atspoguļošanai – piemēram, translējot internetā Saeimas un Ministru kabineta sēdes. Taču netrūkst arī izaicinājumu un problēmu, kas neļauj pilnībā izmantot mūsdienās pieejamās iespējas. E-pārvaldes attīstība un ieviešana Latvijā notiek ar mainīgām sekmēm. Piedāvāto un izmantoto pakalpojumu klāsts laika gaitā

pieaug, bet ne vienmēr tam līdzīgi aug kvalitāte, un ir zināmi vairāki gadījumi, kad dažādi dārgi e-risinājumi ir bijuši neveiksmīgi. Kā spilgtākos piemērus var minēt projektu *Skolas.lv* un e-veselības platformas izstrādi un ieviešanu (Kinca & Bērtule, 2015). Ir pamats uzskatīt, ka problēmas, kas saistītas ar e-pārvaldes vai atsevišķu e-pakalpojumu ieviešanu, sakņojas ne tik daudz šīs jomas specifiskā, bet gan horizontālās valsts pārvaldes problēmās, kas ir profesionāļu un starpnozaru sadarbības trūkums, darbinieku mainība, nepilnības iepirkumu un citā normatīvajā regulējumā u. c. Pakāpeniski risinot šīs problēmas, uzlabosies arī e-pakalpojumu izstrāde un to kvalitāte, kas ir galvenais to izmantojuma priekšnosacījums iedzīvotājiem.

Latvijā valsts institūciju un pašvaldību piedāvātie e-pakalpojumi vienoti ir pieejami portālā *Latvija.lv*. Šī portāla izmantojums ir viens no rādītājiem tam, cik aktīvi Latvijas iedzīvotāji kopumā izmanto e-pakalpojumus. Portālā ir pieejami vairāk nekā 400 dažādi e-pakalpojumi, un to skaits laika gaitā ir audzis. Tas norāda uz e-pakalpojumu piedāvājuma dažādošanos, tādējādi ļaujot aizvien vairāk ikdienas jautājumu risināt ātrāk elektroniskajā vidē. No portāla darbības uzsākšanas līdz 2017. g. februārim to apmeklējuši 721 tūkstotis unikālu lietotāju (VRAA, 03.03.2017.). Par to, vai šis skaits ir vai nav liels, var diskutēt, bet, kā atzīst portāla veidotāji, būtiska problēma ir tā, ka daudzi lietotāji portālā neatgriežas un neizmanto to atkārtoti (LETA, 2015). Turpmākos pētījumos ir nepieciešams skaidrot, vai šāda tendence ir saistīta ar portāla funkcionalitātes un ērtības problēmām vai arī *Latvija.lv* piedāvāto pakalpojumu izmantojums lietotājiem nav aktuāls citu iemeslu dēļ.

Saskaņā ar ANO e-pārvaldes attīstības indeksā Latvija ir starp valstīm ar augstu rādītāju (United Nations, 2014, p. 17). Indeksam ir trīs dimensijas – tiešsaistes pakalpojumu pieejamība, telekomunikāciju infrastruktūra un cilvēkkapitāls (United Nations, 2014). Taču Eiropas Komisijas Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksa (*Digital Economy and Society Index*) sadaļā, kas mēra tieši cilvēkkapitāla dimensiju, Latvija ierindota starp ES valstīm ar vājākajiem rezultātiem. Tieši cilvēkkapitāla dimensija ir būtiska, analizējot e-pārvaldes izmantojumu no informācijpratības viedokļa – tā akcentē, ka nepietiek ar e-pakalpojumu izstrādi, bet ir jāpievērš uzmanība prasmēm tos izmantot.

Minētā indeksa cilvēkkapitāla dimensija sastāv no divām daļām. Pirmā ir pamatprasmes un to izmantojums, un tā mēra, vai cilvēkiem ir pieejams internets un vai piemīt prasmes lietot digitālās tehnoloģijas. Šajā daļā Latvijas rezultāts ir labāks. Taču otrā daļa, kas mēra augstākas prasmes un attīstību (informācijas un komunikācijas tehnoloģiju speciālistu skaitu un dabaszinātņu, tehnoloģiju, inženierijas un matemātikas (STEM) nozaru absolventu skaitu), uzrāda sliktus rezultātus (European Commission, 2016a). Tātad saskaņā ar šo indeksu informācijpratības pamata izpratne, proti, jebkura nespeciālista

gatavība e-risinājumiem, nav vājākais punkts. Problēmas vairāk saistāmas ar speciālistu trūkumu, kas, iespējams, netieši ietekmē arī valsts e-pakalpojumu izstrādes kvalitāti, jo neļauj to izveidēt vai uzraudzīt ar valsts resursiem piesaistīt labākos speciālistus.

Institūciju tiešsaistes vietņu un e-pakalpojumu lietojums

2012./2013. gada pārskatā par tautas attīstību tika secināts, ka, neskatoties uz interneta pieejamību, plašo e-pakalpojumu klāstu Latvijā un arī visai lielo iedzīvotāju informētību par tiem, daudzi no šiem e-pakalpojumiem netiek izmantoti. Vispopulārākie ir e-pakalpojumi, kas saistīti ar praktisku jautājumu risināšanu, piemēram, komunālo rēķinu maksāšana, ko tajā laikā tiešsaistē regulāri veica 64% respondentu. Taču vairums no pieejamajiem pakalpojumiem ir krietni retāk izmantoti. Piemēram, elektroniskus iesniegumus valsts vai pašvaldību iestādei regulāri iesniedza 10% iedzīvotāju, un vēl 14% to ir darījuši kaut reizi; ienākumu deklarācijas regulāri iesniedza 17%, bet 11% – kaut reizi; dzīvesvietu elektroniski deklarēja 10%, un 20% to ir darījuši vismaz vienu reizi (Holma, Krūmiņa, & Pakalna, 2013). Kopumā bija redzams, ka e-pakalpojumi netiek lietoti tik plaši, cik būtu iespējams. Tomēr rezultātu interpretēšanā ir nepieciešams ņemt vērā iemeslu un apstākļu kopumu, kas veido šādu situāciju.

Saskaņā ar šī tautas attīstības pārskata vajadzībām veiktā pētījuma aptaujas rezultātiem pēdējo sešu mēnešu laikā e-pakalpojumus izmantojis 48,1% respondentu. Tas norāda uz zemāku e-pakalpojumu izmantojumu nekā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2015. gadā veiktajā pētījumā. Saskaņā ar tā rezultātiem e-pakalpojumus izmanto 69% iedzīvotāju (Sabiedriskās domas izvērtējums par e-pakalpojumu pielietojumu, 2015). Atšķirības iedzīvotāju skaitā, kas izmantojuši e-pakalpojumus, abās aptaujās varētu būt saistītas ar jautājumu formulēšanas metodoloģiju. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pasūtītās aptaujas jautājums ir "Vai Jūs pēdējo 6 mēnešu laikā esat lietojuši jebkādas elektroniskos pakalpojumus?". Šis jautājuma formulējums ir plašāks nekā pētījuma ietvaros veiktās aptaujas jautājums, kas izslēdz banku u. c. privātā sektora e-pakalpojumus, kurus lieto samērā daudz iedzīvotāju. Pētījuma sagatavošanas laikā veiktās aptaujas jautājums bija formulēts šādi: "Vai pēdējo sešu mēnešu laikā esat izmantojis valsts vai pašvaldību iestāžu e-pakalpojumus (piemēram, portālā *Latvija.lv* vai CSDD pakalpojumus; VID elektroniskās deklarēšanas sistēmu, nosūtījis elektroniski parakstītu citus dokumentu, pieprasījis izziņas, elektroniski deklarējis dzīves vietu)?"

Lai spriestu, vai e-pakalpojumu izmantojuma līmenis ir saistīts tieši ar to, ka tie ir valsts vai pašvaldību e-pakalpojumi, vai tomēr ar vispārēju gatavību

izmantojot elektroniskās saziņas iespējas, ir vērts apskatīt, cik daudz Latvijas iedzīvotāju izmanto dažādus privātos e-pakalpojumus. Saskaņā ar jau minētā Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksa rezultātiem privāto e-pakalpojumu izmantojums Latvijā atšķiras dažādās jomās. Piemēram, preces un pakalpojumus tiešsaistē iegādājas gandrīz 40% iedzīvotāju, kas ir ievērojams kāpums kopš 2010. gada, kad to darīja mazāk nekā 20% iedzīvotāju. Savukārt iedzīvotāju skaits, kas izmantojuši internetu tiešsaistes banku pakalpojumu saņemšanai, sasniedz 80%, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem ES (European Commission, 2016b). Banku e-pakalpojumu izmantojuma apmērs norāda uz samērā augstu gatavību un prasmēm lietot internetu ikdienas jautājumu risināšanai e-vidē. Tas liek domāt, ka, uzlabojot valsts un pašvaldību e-pakalpojumu kvalitāti un uzticēšanos tiem, ir iespējams panākt plašāku to izmantojumu.

Ar e-pārvaldes ieviešanu un izmantojumu tiek cerēts uzlabot pārvaldes pakalpojumu pieejamību, ātrāk nodot informāciju un nodrošināt atgriezenisko saiti ar lietotājiem. Taču, izstrādājot e-pakalpojumus un veidojot e-pārvaldi kopumā, ir jāņem vērā sabiedrības dažādo grupu atšķirīgās zināšanas un prasmes. Kā rāda šī ziņojuma vajadzībām veiktā pētījuma aptauja, no tiem cilvēkiem, kas nav izmantojuši e-pakalpojumus, 17,6% norāda, ka viņiem ir nepietiekamas zināšanas vai nepietiekamas iemaņas (16,3%) e-pakalpojumu izmantošanai. Vēl 8,9% respondentu atbildēja, ka nelietošana ir saistīta ar neuzticēšanos, 13,3% uzskata, ka e-pakalpojumi nav ērti, bet 13,8% nav pieejams internets. Šos cilvēkus e-pakalpojumi nesaņem, un politikas veidotājiem ir ne vien jādomā par e-pakalpojumu efektivitāti, bet arī jārisina problēmas, kas saistītas ar nepietiekamo pratību šos pakalpojumus izmantot.

Zīmīgi, ka 41% cilvēku, kas nav izmantojuši e-pakalpojumus, norāda, ka tam nav bijis īpašu šķēršļu – šī ir populārākā neizmantotāju sniegtā atbilde. Tas saucas arī ar 2012./2013. gada tautas attīstības pārskatā secināto, ka nelietotāji neredz vajadzību pēc šādiem pakalpojumiem (Holma u. c., 2013). Saskaņā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pasūtītās aptaujas rezultātiem var secināt, ka aizvien daudz (47%) cilvēku dod priekšroku pakalpojumu saņemšanai klātienē. Kā galvenie iemesli tam tiek minēti izvairīšanās no pārpratumiem un kļūdām, un tas norāda uz neuzticēšanos e-pakalpojumiem (Sabiedriskās domas izvērtējums ..., 2015). Šos rezultātus var interpretēt dažādi. No vienas puses, e-pakalpojumu neizmantotāji, iespējams, nav gatavi šādām pārmaiņām, bet, no otras puses, šie rezultāti zināmā mērā arī slēpj piesardzību pret e-pakalpojumiem vai pret vispārējo valsts spēju tos nodrošināt saprotami, pietiekamā kvalitātē un droši.

Analizējot e-pakalpojumu neizmantošanu, ir jāņem vērā arī katra konkrētā pakalpojuma aktualitāte iedzīvotāja dzīvē. Salīdzinoši nelielai daļai cilvēku ir, piemēram, nepieciešams reģistrēt uzņēmumu vai

nosūtīt iesniegumu valsts vai pašvaldības iestādei. Līdz ar to arī šādi e-pakalpojumi būs mazāk populāri nekā tie, ar kuriem saskaras vairums iedzīvotāju, – rēķinu maksāšana, dažāda veida biļešu iegāde, nekustamā īpašuma nodokļa nomaksa.

Populārākās informācijas sniedzējas ir bankas un pašvaldības. 2014. gadā SKDS veiktajā iedzīvotāju aptaujā (SKDS, 2014) tika konstatēts, ka no tām institūcijām, kurās iedzīvotāji meklē informāciju, vai nu apmeklējot tīmekļa vietnes, vai arī vērsties tajās personīgi, līdera pozīcijas ieņēma bankas (36,2%). No pārvaldes institūcijām popularitātes ziņā pirmo vietu ieņēma katra respondenta pašvaldība (29,2%), Valsts ieņēmumu dienests (VID) (26,4%) un bibliotēkas (18,5%). Pārējās institūcijās iedzīvotāji vērsušies ievērojami retāk (sk. 4.7. logu). No specializētajām valsts pārvaldes interneta vietnēm populārākais bija Latvijas tiesību aktu portāls *Likumi.lv* (16,2%), vienotais valsts un pašvaldības pakalpojumu portāls *Latvija.lv* (12,8%), uzņēmumu datubāzes (piemēram, *Lursoft* vai *Mazie un vidējie uzņēmumi Latvijā – mvu.lv*), *Latvijas statistika (csb.gov.lv)* (6,5%). Lai gan specializētos portālus izmanto salīdzinoši maz iedzīvotāju, starp populārākajiem bija arī valsts amatpersonu deklarāciju datubāze, kuru uztur VID (6%) (sk. 4.8. logu). Pārsvārā pēc informācijas internetā biežāk vēršas gados jaunāki, izglītotāki cilvēki, publiskā sektorā strādājošie un vadītāji.

Jaunāki, izglītotāki un turīgāki iedzīvotāji e-pakalpojumus izmanto biežāk. Būtiskākās atšķirības e-pakalpojumu lietojumā vērojamas starp dažāda vecumgrupām. E-pakalpojumus vairāk izmantojuši jaunāki cilvēki, visbiežāk vecumā no 25 līdz 34 gadiem (67,2%) un no 18 līdz 24 gadiem (57%). Vecumgrupā no 55 līdz 64 gadiem e-pakalpojumus bija izmantojuši 38,7%, bet vecumā no 65 līdz 74 gadiem tikai 14,4%. Tāpēc e-pakalpojumus vairāk bija izmantojuši strādājošie (60%), retāk tie, kuri agrāk strādāja (28,2%).

Cieša saistība vērojama starp e-pakalpojumu lietošanu un izglītības līmeni. Jo augstāks izglītības līmenis, jo lielāka varbūtība, ka respondents izmantos kādu e-pakalpojumu. E-pakalpojumus bija izmantojuši 81% iedzīvotāju ar bakalaura grādu vai līdzvērtīgu izglītību, bet tikai 42,7% ar vidējo un 46,6% ar vidējo speciālo vai arodizglītību.

Vairāk e-pakalpojumus lieto arī iedzīvotāji ar augstākiem ienākumiem. Tā, piemēram, no iedzīvotājiem, kuru vidējie ikmēneša ienākumi pēc nodokļu nomaksas ir no 200 līdz 500 eiro, e-pakalpojumus lieto 20–40% iedzīvotāju. Visvairāk e-pakalpojumus lietoja iedzīvotāji, kuru ienākumi bija starp 1200 un 1500 eiro (76,2%) un vairāk nekā 1500 eiro (75%).

Politikpratība ārpus institūcijām

Pilsoniskajā sabiedrībā būtiska ir iedzīvotāju spēja pašorganizēties un mobilizēties dažādu jautājumu apspriešanai un ideju virzīšanai ārpus valsts nodrošinātā institucionālā satvara. Dažādas tiešsaistes komunikācijas platformas mūsdienās nodrošina saziņas

4.7. logs

Institūcijas, kurās pēdējo 3 gadu laikā iedzīvotāji ir meklējuši informāciju (interneta vietnē vai vēršoties tieši), 2014. g. aprīlis

	Institūcija	%
1.	Bankas	36,2
2.	Sava pašvaldība	29,2
3.	Valsts ieņēmumu dienests (VID)	26,4
4.	Bibliotēka	18,5
5.	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP)	10,4
6.	Policija	9,9
7.	Lauku atbalsta dienests (LAD)	6,7
8.	Ministrijas	5,1
9.	Centrālā vēlēšanu komisija	3,4
10.	Latvijas Republikas Saeima	2,8
11.	Latvijas Republikas Ministru kabinets / Valsts kanceleja	2,5
12.	Nevienā	41,9

Avots: SKDS, 2014. Demokrātijas audits, aprīlis (Latvijas iedzīvotāju aptauja).

4.8. logs

Vai esat izmantojis(-usi) šādas interneta vietnes?

	Vietne	%
1.	<i>Likumi.lv</i>	16,2
2.	Vienotais valsts un pašvaldību pakalpojumu portāls <i>Latvija.lv</i>	12,8
3.	Latvijas statistika (<i>csb.gov.lv</i>)	6,5
4.	Valsts amatpersonu deklarāciju datubāze	6,0
5.	Dažādas vietnes par ES, piemēram, ES oficiālā tīmekļa vietne Latvijā	5,1
6.	Valsts tiešās pārvaldes iestāžu datubāze	2,0
7.	Politikas plānošanas, pētījumu un publikāciju datubāzes	1,1
8.	Partiju finanšu datubāze	0,7
9.	Neviena no minētajām	69,9

Avots: SKDS, 2014. Demokrātijas audits, aprīlis (Latvijas iedzīvotāju aptauja).

infrastruktūru, kas ļauj atrast domubiedrus un veidot ģeogrāfiski izkliedētas grupas, kuras ir ieinteresētas kādā tēmā vai problēmjautājumā. Šīs nodaļas turpinājums ir veltīts tieši šādu līdzdalības iespēju izmantojumam. Tomēr, lai būtu iespējams lietot tiešsaistes saziņas līdzekļu potenciālu, ir nepieciešamas ar politikpratību saistītas iemaņas.

Iedzīvotāju sociālo mediju lietojums politiskajā līdzdalībā un pašorganizācijā

Mūsdienās sociālo tīklu vietnes un citi sociālie mediji tiek izmantoti daudzveidīgā saziņā. Individīdi tos lieto, gan lai sekotu līdzī masu mediju, politiķu, valsts pārvaldes institūciju un citu publisko komunikatoru vēstījumiem, gan sazinātos ar personiski pazīstamiem

4.9. logs

Manabalss.lv – alternatīvās līdzdalības platforma

Alternatīvu institucionalizētajiem līdzdalības veidiem Latvijā piedāvā iniciatīvu parakstu vākšanas portāls *Manabalss.lv*, kurā iniciatīvas ierosināt un parakstīt var ikviens Latvijas pilsonis, kas sasniedzis 16 gadu vecumu. Katra iniciatīva, ko paraksta vismaz 10 tūkstoši pilsoņu, tiek nodota izskatīšanai Saeimā. 2015. gada beigās portālā tika publicēta 31 iniciatīva un kopā atvērtas bija 113 iniciatīvas. 2015. gadā Saeimā tika iesniegtas četras iniciatīvas un divas tika iesniegtas pašvaldībās. Līdz šim astoņas no 14 Saeimā iesniegtajām iniciatīvām ir pārtapušas kādā normatīvajā aktā. Saeima noraidīja iniciatīvas par kažokzvēru aizsardzību, PVN likmes samazināšanu apkurei un marihuānas dekriminalizāciju. Svarīgākie vietnes *Manabalss.lv* panākumi saistāmi ar pilna finansējuma piešķiršanu C hepatīta ārstēšanai un iedzīvotāju kampaņu *Mans prezidents*, kuras laikā vairāk nekā 15 tūkstoši cilvēku izteica savu viedokli par to, kuram jākļūst par Latvijas prezidentu.

Manabalss.lv kļūst par atpazīstamu tiešās līdzdalības platformu, tomēr tās lietojums nav plašs un ietekme nav liela. Saskaņā ar projekta *Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)* laikā notikušās aptaujas rezultātiem (aptauja veikta projekta *Sabiedrības vērtīborientācijas un sabiedrības atjaunošanās vajadzībām*) iniciatīvas *Manabalss.lv* portālā 2014. gadā bija parakstījuši tikai 4,7% iedzīvotāju, lai gan portāla statistika liecina par to, ka platformas lietotāju skaits pieaug strauji (SUSTINNO aptauja, 2015). No parakstītājiem vairāk ir bijis cilvēku vecumgrupās līdz 34 gadu vecumam. Biežāk par *Manabalss.lv* iniciatīvām ir parakstījušies cilvēki ar augtāko izglītību nekā aptaujātie ar pamatizglītību vai vidējo, vidējo profesionālo izglītību. Arī aplūkojot, kāds ienākumu līmenis ir respondentiem, kas parakstījuši vietnes *Manabalss.lv* iniciatīvas, var secināt, ka personas ar augstāku ienākumu līmeni to ir darījušas biežāk nekā personas ar zemiem, vidēji zemiem, vidējiem vai vidēji augstiem ienākumiem. Interesanti, ka platformā vairāk parakstās sievietes, bet 70,8% iniciatīvu pieteicēju pārstāvju bija vīrieši.

Avoti: SUSTINNO aptauja, 2015; *Manabalss.lv* sniegtā informācija par 2015. gadu. Izgūts no <https://manabalss.lv/page/progress>.

un nepazīstamiem citiem cilvēkiem, gan veidotu un izplatītu savus vēstījumus, kuriem ir potenciāls nonākt arī publiskajā telpā.

Saskaņā ar 2015. gada rudenī projekta *Sabiedrības vērtīborientācijas un sabiedrības atjaunošanās* (SUSTINNO aptauja, 2015) vajadzībām veiktās aptaujas datiem vispopulārākie sociālie mediji Latvijā ir *Facebook* (to izmanto 56,9% iedzīvotāju), *Draugiem.lv* (55,4%) un *YouTube* (60,9%). Vietni *Twitter* lieto 16,6%, *Odnoklassniki* – 19,3%, *Instagram* – 14,1% un *Vkontakte* – 8,5% iedzīvotāju.

Sociālo mediju lietojums ne vienmēr ir saistīts ar politisku aktivitāti. Par sociālo tīklu vietņu lietojumu, lai pašorganizētos un veidotu neformālas grupas, publiskajā komunikācijā tiek runāts bieži. To veicina nereti pārspīlētās interpretācijas un nekritiskie apgalvojumi par sociālo mediju it kā galveno lomu arābu pavasarī un citās pēdējo gadu laikā notikušajās politiskajās un sociālo pārmaiņu kustībās. Tomēr tas vien, ka kādu pasākumu vai kustību dalībnieki aktīvi lieto sociālos medijus, neļauj šiem medijiem pierakstīt kādas unikālas īpašības šķirti no plašākas politiskās vides un masu mediju darba; svarīgi ir ņemt vērā arī pašu lietotāju klātienas attiecībās veiktos priekšdarbus, viņu ieceres un komunikācijas prakses (Wolfsfeld, Segev, & Sheaffer, 2013; Aday, Farrell, Lynch, Sides, & Freelon, 2012; Dewey, Kaden, Marks, Shun, & Zhu, 2012). Iniciatīva lietot kādu komunikācijas platformu noteiktiem mērķiem, izplatīt un iegūt noteikta veida saturu nāk no pašiem lietotājiem, kas savu mērķu sasniegšanai izmanto viņu rīcībā esošos efektīvākos un ērtākos saziņas

līdzekļus – mūsdienās, protams, arī sociālos medijus. Taču šādas platformas var tikt izmantotas, gan lai sasniegtu politiskus mērķus, gan lai izvairītos no politiskiem procesiem.

Jāuzsver, ka izplatītākās darbības sociālo tīklu vietnēs ir saziņa ar draugiem un paziņām un sekošana līdzi viņu gaitām, spēļu spēlēšana, attēlu galeriju un videomateriālu skatīšanās un komentēšana, dažādas, bieži vien praktiskas informācijas ieguve un izplatīšana. TNS 2013. gada pētījumā tikai 19% sociālo tīklu vietņu lietotāju atbildēja, ka raksta komentārus forumos un piedalās diskusijās (Hokonena, 2014) – šī bija nepopulārākā mērītā aktivitāte, turklāt šādi mērīta aktivitāte tematiski var ietvert ne tikai politisku saziņu, bet arī vēl dažādas citas tematikas jomas. Savukārt pēc Rīgas Stradiņa universitātes pētnieku pasūtījuma veiktās SKDS aptaujas dati rāda, ka tikai 5% sociālo tīklu vietņu lietotāju Latvijā šinīs vietnēs kaut dažas reizes gadā paraksta peticijas vai ar savu parakstu atbalsta kādus projektus un tikai 7% kaut dažas reizes gadā sniedz juridiskus padomus, dalās ar kontaktinformāciju un citām noderīgām ziņām (Rožukalne & Skulte, 2016). Vairāk izplatīta ir dažādu praktisku ikdienas problēmu risināšana, pakalpojumu sniedzēju un saņēmēju meklēšana.

Pašorganizācijai sociālo tīklu vietnes Latvijā tiek izmantotas, bet ne masveidīgi. Portālos *Draugiem.lv* un *Facebook* darbojas domubiedru grupas, kas paredzētas informācijas apmaiņai par dažādām tēmām un apvieno ieinteresētos cilvēkus. Turpinājumā sniegts īss pārskats par tām.

Tiešsaistes pašorganizēšanās piemēri

Sociālo tīklu vietnes *Draugiem.lv*, *Facebook* un citas piedāvā lietotājiem izveidot tā dēvētās domubiedru grupas – sadaļas, kurās dalībnieki, kam ir saistoša kāda kopēja tēma, var veidot ierakstus un tādējādi apmainīties ar informāciju. Šādas grupas darbojas kā tiešsaistes forumi, vienlaikus izmantojot sociālo tīklu vietņu nodrošinātās funkcijas – tai skaitā ļaujot veidot aptaujas un izziņot pasākumus, kā arī identificēt lietotājus pēc viņu profiliem.

Viena no jomām, kurā pašorganizēšanās tiešsaistes sociālo tīklu vietnēs ir bijusi nozīmīga, ir saistīta ar Latvijas emigrantiem. Sociālo tīklu vietnes plaši izmanto ārzemēs mītošie latvieši, un dažādās valstīs, reģionos un pilsētās dzīvojošie latvieši ir izveidojuši daudzas grupas, kas apvieno tautiešus. Portālā *Draugiem.lv* dažādām valstīm un to daļām domātu grupu, kuru dalībnieku skaits pārsniedz tūkstoti, ir vismaz 60 (Buholcs, 2014). Visvairāk dalībnieku ir grupās, kas ir veltītas valstīm ar vislielāko latviešu diasporu – tās ir Lielbritānija, Īrija, Dānija, Norvēģija un Vācija (Hazans, 2013). Vispopulārākās *Draugiem.lv* emigrantu grupas ir *Anglija • England* – tai ir apmēram 33 tūkstoši dalībnieku, *Latvieši Anglijā un Īrijā* (11,4 tūkstoši), *Latvieši Norvēģijā* :) (10,7 tūkstoši). Līdzīga pašorganizēšanās notiek arī portālā *Facebook*. Tur starp populārākajām grupām ir *Latvians Worldwide – Latvieši pasaulē * The Embassy of Latvians on Facebook* (vairāk nekā 10 tūkstoši dalībnieku), *Latvieši UK* (aptuveni 8700 dalībnieku) un *Latvieši Anglijā forums* (vairāk nekā 7200 dalībnieku).

Daudzas no šīm grupām darbojas kā praktiskas informācijas un palīdzības apmaiņas punkti, kā arī dalība tajās ir veids, kā sameklēt tuvumā dzīvojošos tautiešus. Emigrantu savstarpējā solidaritāte, viņu interese par kontaktiem ar citiem latviešiem un tiešsaistes sociālo tīklu vietņu plašais lietojums veicina to, ka šādās grupās ir iespējams atrast svarīgu atbalstu emigrācijas sākumposmā, bet arī pēc tam dalība šādās grupās noder tiešsaistes vai klātienē kontaktu veidošanā un uzturēšanā. Tomēr šajās grupās ārpus sabiedrisku un praktisku tēmu apspriešanas salīdzinoši maz ir novērojamas sociālpolitiskas diskusijas – par procesiem un norisēm Latvijā vai mītnes zemē. Tā nav šo grupu funkcija. Tanī pašā laikā šīs grupas kā viens no elementiem, kas apvieno tuvumā dzīvojošos latviešus un palīdz uzturēt kontaktu ar Latviju, ļauj apliecināt un veidot viņu nacionālo identitāti (Buholcs & Tabuns, 2015).

Lokālā mērogā līdzīgu funkciju pilda arī grupas, kurās apvienojas kādā Latvijas pilsētā vai tās apkaimē dzīvojošie. Šādās grupās dalībnieki apmainās ar informāciju par aktualitātēm savā apkaimē, pazaudētām vai atrastām lietām, ieteikumiem. Piemēram, *Facebook* grupā *Hospitāļu ielas un Brasas apkaimes kaimiņi* ir vairāk nekā 740 dalībnieku, *Vecmilgravis* darbojas vairāk nekā 5200 dalībnieku, *Плявниеки (Pljavniki)* – vairāk nekā 4600. Šādās grupās dalībnieki apmainās

ar informāciju par aktualitātēm savā apkaimē, pazaudētām vai atrastām lietām, ieteikumiem. Vairāk šādu grupu ir par Rīgu, taču tādas ir arī saistībā ar daudzām citām pilsētām. Piemēram, *Draugiem.lv* grupā *Valmiera* ir aptuveni 5,7 tūkstoši dalībnieku, *Veeju pilseeta...* 2,9 tūkstoši, bet *Jelgavniekiem* – 2,2 tūkstoši.

Pašorganizēšanās veids ir arī grupas, kas tiek veidotas par kādu sociālpolitisku tēmu. Piemēram, *Feministu forumā* (vairāk nekā 700 dalībnieku) tiek apspriesti ar feminismu un dzimti vai dzimumu saistīti jautājumi, *Latvijas Mediju atklātais forums* (vairāk nekā 450 dalībnieku) veltīts ar žurnālistiku un mediju darbību saistītu jautājumu kritiskai apspriešanai, bet grupu *Latvijas humanitāro un sociālo zinātņu aizstāvībai* (aptuveni 100 dalībnieku) ir izveidojusi neformāla kopiena, kuras pārstāvji – akadēmiskajā un pētnieciskajā jomā strādājošie – vēlas panākt pārmaiņas politikā Latvijā.

Viena no lielākajām *Facebook* sociālpolitiskajām grupām ir *Gribu palīdzēt bēgļiem*, kuras dalībnieki (vairāk nekā 2800) vēlas sniegt dažādu palīdzību patvēruma meklētājiem un bēgļiem. Grupas dalībnieki lielākoties apmainās ar informāciju par konkrētiem bēgļiem un patvēruma meklētājiem vai par situāciju vispār, kā arī izplata aicinājumus palīdzēt konkrētiem cilvēkiem vai piesakās palīdzēt. Starp populārākajām vismaz formāli politiskajā tematikā ieskaitītajām grupām vietnē *Draugiem.lv* ir *Armija* (vairāk nekā 2600 dalībnieku), *Konspiroloģija* (vairāk nekā 1000 dalībnieku), *Politologi* (vairāk nekā 1200 dalībnieku). *Draugiem.lv* ir atrodamas ir arī dažādas grupas, kuru interešu lokā ir reliģijas, kultūras un mākslas, sporta tēma. Tomēr biežāk šādu grupu dalībnieku skaits gan ir salīdzinoši neliels, un arī dalībnieku mijiedarbība – kaut vai ierakstu komentēšanas formā – tur nenotiek intensīvi, nemaz nerunājot par kādām reālām ietekmēm uz procesiem bezsaistē.

Citi politiskās pašorganizēšanās piemēri ir saistīti ar situatīvām, kādam notikumam veltītām iniciatīvām. Kad 2016. gadā Latvijā Saeimas darba kārtībā nonāca jautājums par olšūnu ziedošanu, *Facebook* bija viens no komunikācijas kanāliem, kur tika izplatīta informācija par plānoto piketu pret iecerētajiem grozījumiem Seksuālās un reproduktīvās veselības likumā. Uz vietnē izziņoto pasākumu (*event*) bija uzaicināti 3,6 tūkstoši lietotāju, no kuriem 499 izrādīja interesi, bet 277 atzīmēja, ka pasākumu apmeklēs. Atzīmējušos lietotāju skaits pats par sevi nav liels, turklāt šādi dati ir slikts indikators tam, cik no šiem cilvēkiem patiešām uz pasākumu devās (2016. gada 16. jūnija piketā piedalījās virs 100 dalībniekiem (Saeima vēl pārskatīs likumprojektu ..., 2016. gada 16. jūnijs). Tomēr šie interesi izrādījušie bija cilvēki, kuri informāciju par šo pasākumu portālā saņēma, tādējādi komunikatīvo funkciju vietne ir pildījusi.

Kopumā sociālo tīklu vietņu lietojumā grupās krietni populārākas ir tēmas, kas ir saistītas ar praktisku jautājumu risināšanu. Vairāk nekā 36 tūkstošus dalībnieku ir piesaistījusi *Facebook* grupa *Atbrīvojes*

no lietām Rīga, kuras dalībnieki meklē vai piedāvā dažādas mantas, par to neprasot atlīdzību, bet nekustamajam īpašumam veltītajā grupā *Nekustamie īpašumi Latvijā* ir gandrīz 48 500 dalībnieku. *Draugiem.lv* bez emigrantiem veltītajām grupām starp līderiem dalībnieku skaita ziņā ir *Māmiņu tusiņš* (23,5 tūkstoši), *Anekdotas* (69,4 tūkstoši) un *Audi fanu klubs* (10,6 tūkstoši).

Pilsoniskās sabiedrības konteksts

Sociālo tīklu vietņu lietojums ir jāskata kontekstā ar pilsoniskās sabiedrības procesiem. Dažādās sabiedriskajās organizācijās, draudzēs, arodbiedrībās, mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos, politiskajās partijās, profesionālajās un citās organizācijās Latvijā darbojas mazāk nekā 30% Latvijas iedzīvotāju, un to skaitam ir tendence sarukt (Ījabs, 2014). Ivars Ījabs (2014) gan vērš uzmanību uz to, ka pastāv liela atšķirība starp iesaistīšanos institucionalizētās līdzdalības formās un tajās, kurās solidaritāte un cita veida atbalsts tiek pausts individuāli. Kā individuālas iesaistīšanās piemērus viņš min iedzīvotāju atbalstu dažādiem labdarības projektiem. Tomēr šīs kā populārākās sabiedriskās iesaistīšanās aktivitātes vēl vairāk pasvīturo to, cik maz iedzīvotāju iesaistās kādās kustībās, kas saistītas ar politisku pašorganizēšanos un dalību, vai tādas veido. Latvijas iedzīvotāju

sociālo tīklu vietņu lietošanas prakses ilustrē līdzīgas tendences.

Jebkurš politiskais vai sabiedriskais aktīvisms prasa ieguldīt pūliņus un citus resursus satura veidošanā un izplatīšanā un cilvēku uzrunāšanā. Tiešsaistes komunikācijas kontekstā īpaši bieži ir runāts par aktīvo auditoriju un līdzdalības iespēju veicinātajām izmaiņām mediju un satura saņēmēju attiecībās. Tomēr tas nemaina to, ka satura radītāju ir mazāk nekā satura patērētāju (Bird, 2011) un aktīvistu ir mazāk nekā vērotāju. Šīs proporcijas apvērst nespēj arī tiešsaistes saziņas līdzekļi, neskatoties uz to spējām ietekmēt komunikācijas dinamiku un atvieglot citu cilvēku uzrunāšanu un piesaistīšanu un apmaiņu ar informāciju. Tikai 19% Latvijas iedzīvotāju piekrīt, ka dalība sociālo tīklu vietnēs ir iespēja ietekmēt valsts un pašvaldību politisko darbību (Rožukalne & Skulte, 2016).

Pilsoniskas aktivitātes uzplūdu laikā sociālo tīklu vietnes ir viens no primārajiem līdzekļiem, ko cilvēki mūsdienās izmanto saziņā un sadarbībā. Jau tagad šīs vietnes pilda būtisku funkciju dažādu sociālo un interešu grupu saziņā. Tomēr būtiskākais priekšnoteikums šajos procesos ir nevis konkrēta veida komunikācijas infrastruktūra, bet gan cilvēku spēja un māka iesaistīties un organizēties. Ja pilsoniskās aktivitātes līmenis sabiedrībā ir zems, šo spēju un māku trūkumu nespēj kompensēt sociālo mediju un citu saziņas līdzekļu pieejamība.

Lielākie sasniegumi. Nopietnākās problēmas. Svarīgākie uzdevumi

Lielākie sasniegumi

Latvijas iedzīvotājiem ir pieejami daudzveidīgi tiešsaistes rīki un pakalpojumi, kas noder gan politiskajā līdzdalībā, gan savu ikdienas praktisko situāciju risināšanā. Lai arī dažādu e-pakalpojumu lietotāju skaits būtiski atšķiras, populārāko pakalpojumu lietojums pieaug. Tas liecina par iedzīvotāju pieaugošo gatavību izmantot tādus rīkus, kas balstās uz tiešsaisti, ir izstrādāti atbilstošā kvalitātē un ļauj indivīdiem apmierināt aktuālas vajadzības.

Nopietnākās problēmas

Tiešsaistes komunikācijas infrastruktūras un pakalpojumu pieejamība pati par sevi nenozīmē, ka iedzīvotāji tos izmantos un ka to pieejamība nesīs noteiktus sociāli vai politiski vēlamus iznākumus. E-pakalpojumu un tiešsaistes līdzdalības platformu pieejamība iesaistīšanos var atvieglot, tomēr šī pieejamība nav vienīgais vai galvenais iedzīvotāju pasivitātes iemesls. Svarīgs faktors ir arī lietotāju zināšanas un prasmes, kā arī indivīdu pašu nospraustie rīcības mērķi un saskatītie ieguvumi. Tiešsaistē pieejamās informācijas un e-pakalpojumu izmantošanā pastāv plaša starp iedzīvotājiem ar augstu un zemu izglītības un ienākumu līmeni. Tas liecina, ka informācijpratība politikā kopumā ir cieši saistīta ar sociālās un ekonomiskās nevienlīdzības kopējo fonu. Iedzīvotāju izpratne un interese par politiskajiem procesiem kopumā ir viduvēja. Arī kopumā pilsoniskā aktivitāte Latvijā biežāk izpaužas individuālā solidaritātes izteikšanā grūtībās nonākušajiem, bet pašorganizēšanās ap kādiem politiskiem jautājumiem, lai panāktu kādas izmaiņas, ir reti sastopama.

Svarīgākie uzdevumi

Šinī nodaļā ir identificēti divi galvenie uzdevumi. Pirmkārt, ir jāturpina e-pakalpojumu izstrāde un to kvalitātes uzlabošana. Daudzi e-pakalpojumi, kas izstrādāti pēc valsts pasūtījuma, ir neveiksmīgi, neadekvāti dārgi, vai arī daudzi pirmreizējie lietotāji to vietnēs vairs neatgriežas. Tas liecina par izstrādātāju un pasūtītāju trūkumiem gan projektu realizācijā, gan e-pakalpojumu lietotāju vajadzību izpratnes jomā. Risinājumi, kuru plānošanā un realizācijā nav ņemta vērā lietotāju perspektīva, iecerēto mērķi var nesasniegt.

Otrkārt, ir jāturpina stiprināt pilsonisko sabiedrību, veicinot sabiedrisko aktivitāti, iedzīvotāju iesaistīšanos nevalstiskajās organizācijās, mazinot atsvešinātību starp iedzīvotājiem un valsts pārvaldi. Aktīvākas pilsoniskās sabiedrības pārstāvji savu interešu realizācijā efektīvāk spētu izmantot arī dažādos e-pakalpojumus un sociālās mijiedarbības un politiskās līdzdalības platformas.

4. daļā izmantotie avoti

- Aday S., Farrell, H., Lynch, M., Sides, J., & Freelon, D. (2012). *New media and conflict after the Arab Spring* (Blogs and bullets II). Retrieved from <http://www.usip.org/sites/default/files/PW80.pdf>
- Advisory Group on Citizenship. (1998). *The Crick report: Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*. London: Qualifications and Curriculum Authority. Retrieved from <http://dera.ioe.ac.uk/4385/1/crickreport1998.pdf>
- Aktuāli! Grozījumi Valsts pārvaldes likumā par portālu Latvija.lv. (2016. gada maijs). *Portāla Latvija.lv e-zīņas*, 5(1), 1.–4. Izgūts no <https://www.latvija.lv/lv/Aktualitates/2016/-/media/8BE3333928DF4D7A8711163F459D1EB1.ashx> (aplūkots: 14.07.2016.).
- Bird, E. (2011). Are we all producers now? Convergence and media audience practices. *Cultural Studies*, 25(4), 502–516.
- Blais, A., & Rubenson, D. (2013). The source of turnout decline new values or new contexts? *Comparative Political Studies*, 46(1), 95–117.
- Buholcs, J. (2014). Draugiem.lv kontaktgrupas domubiedri loma Latvijas emigrantu saziņā. No: *Latvija ārpus Latvijas: Kultūra, vēsture, emigrācija un nacionālā identitāte* (Konferences rakstu krājums) (356.–368. lpp). Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs.
- Buholcs, J., & Tabuns, A. (2015). Latvijas emigrantu transnacionālo identitāšu izpausmes sociālo tīklu portālu lietojumā. No: I. Mieriņa (red.), *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora* (128.–143. lpp). Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Crick, B. & Porter, A. (1978). *Political Education and Political Literacy*. London: Longman.
- Dalton, R. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion in Political Support in Advanced Industrial Democracies*. New York: Oxford University Press.
- Dewey, T., Kaden, J., Marks, M., Shun, M. & Zhu B. (2012). *The impact of social media on social unrest in the Arab Spring*. Stanford: Stanford University. Retrieved from <https://publicpolicy.stanford.edu/publications/impact-social-media-social-unrest-arab-spring>
- Eroğlu, Ş. (2015). Public libraries and their roles within the context of e-government literacy. In: S. Kurbanoğlu, J. Boustany, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi, L. Roy (Eds.), *Information Literacy: Moving Toward Sustainability* (Third European Conference, ECIL 2015) (pp. 121–131). Springer.
- European Commission. (2016a). *Europe's digital progress Report. Human capital: Digital inclusion and skills*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/human-capital>
- European Commission. (2016b). *Europe's digital progress report. Use of Internet services by citizens in the EU*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/use-internet>
- Harris, A., Wyn, J., & Younes, S. (2013). Beyond apathetic or activist youth: 'Ordinary' young people and contemporary forms of participation. *Young*, 18(1), 9–32.
- Hazans, M. (2013). Emigration from Latvia: Recent trends and economic impact. In: *Coping with emigration in Baltic and East European countries* (pp. 65–110). Retrieved from http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31166/Hazans_OECD_2013.pdf?sequence=1
- Hokonena, S. (2014). *Sociālo tīklu lietošanas paradumi*. Izgūts no http://www.tns.lv/newsletters/2014/40/?category=tns40&id=mp_socialo_tiklu_lietosana
- Holma, B., Krūmiņa, L., & Pakalna, D. (2013). Informācijas lietošana par sabiedrības ilgtspējai svarīgiem jautājumiem. Latvija. No: B. Bela (red.), *Latvija: Pārskats par tautas attīstību 2012/2013. Ilgtspējīga nācija* (73.–80. lpp.) Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. Izgūts no http://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/sppi/tautas/TAP-makets2013_ar_vaaku.pdf
- Ījabs, I. (2014). Politiskā līdzdalība. No: J. Rozenvalds (red.), *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014* (209.–222. lpp.). Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. Izgūts no http://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/Demokratijas_audits_2014_kopaa.pdf
- Kas ir Latvijas e-indeks?* (2016). Izgūts no <http://www.eindekss.lv/lv/3-kas-ir-latvijas-e-indekss>.
- Kinca, A., & Bērtule, A. (2015). *Vērienīgais e-veselības projekts uz izgāšanās sliekšņa*. Izgūts no <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/verienigais-e-veselibas-projekts-uz-izgasanas-sliesna.a121022/>
- Kevere, L. (2016). *Tiešsaistes mediju sniegtās informācijas pārbaudīšana auditorijā no 20 līdz 25 gadiem*. (Gada projekts.) Valmiera: Vidzemes augstskola.
- LETA. (2015). *Nesaprot, kāpēc iedzīvotāji atsakās lietot "Latvija.lv" pakalpojumus*. Izgūts no http://financenet.tvnet.lv/zinas/546000-nesaprot_kapec_iedzivotaji_atsakas_lietot_latvijalv_pakalpojumu
- Manabalss.lv. (2015). *Paveiktais*. Izgūts no <https://manabalss.lv/page/progress>
- Mieriņa, I. (2015). Jauniešu pilsoniskās un politiskās līdzdalības formu tipoloģija. *Cultural Studies / Kulturas studijas*, 7, 82–105.
- Ņikišins, J., Rozenvalds, J., & Zepa, B. (2014). Politiskā kultūra un demokrātija. No: J. Rozenvalds (red.), *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014* (237.–254. lpp). Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. Izgūts no http://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/Demokratijas_audits_2014_kopaa.pdf
- Rožukalne, A., & Skulte, I. (2016). Latvijas mediju auditorija recesijas laikā. No: S. Kruks (red.), *Ekonomiskā krīze Latvijā: "veiksmes stāsta" pēcgārša* (175.–192. lpp). Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte.
- Sabiedriskās domas izvērtējums par e-pakalpojumu pielietojumu*. (2015). Izgūts no http://www.varam.gov.lv/in_site/tools/download.php?file=files/text/Publikacijas/petijumi/Elietas//2015_11_E_pakalpojumu_izvertejums_02122015.pdf (aplūkots: 20.07.2016.).
- Saeima vēl pārskatīs likumprojektu par olšūnu ziedošanas ierobežojumiem*. (2016. gada 16. jūnijs.) Izgūts no <http://www.irlv.lv/2016/6/16/saeima-vel-parskatis-likumprojektu-par-olsunu-ziedosanas-ierobezojumiem>
- Savolainen, R. (1995). Everyday life information seeking: Approaching information seeking in the context of "way of life". *Library & Information Science Research*, 17(3), 259–294. Retrieved from <http://bogliolo.eci.ufmg.br/downloads/SAVOLAINEN%201995.pdf>

- SKDS. (2014). *Demokrātijas audits, aprīlis (Latvijas iedzīvotāju aptauja)*.
- SUSTINNO aptauja (2015). Valsts pētījumu programma "Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)". Apakšprojekts "Sabiedrības vērtīborientācijas un sabiedrības atjaunošanās".
- TNS. (30.05.2016.) *Jau 37% Latvijas iedzīvotāju internetu viedtālrunī lieto katru dienu*. Izgūts no <http://www.tns.lv/?lang=lv&fullarticle=true&category=showuid&id=4980>
- Turner, R. (1956). Role-taking, role standpoint, and reference group behavior. *American Journal of Sociology*, 61, 316–328.
- UNESCO. (2013). *Global media and information literacy assessment framework: Country readiness and competencies*. Retrieved from <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/global-media-and-information-literacy-assessment-framework> (aplūkots: 21.07.2016.).
- United Nations. (2014). *E-government Survey 2014 (E-government for the Future we Want)*. New York: United Nations. Retrieved from https://publicadministration.un.org/egovkb/portals/egovkb/documents/un/2014-survey/e-gov_complete_survey-2014.pdf
- Valtenbergs, V. (2011). *Interneta politiskās komunikācijas nozīme atklātības un elektroniskās demokrātijas attīstībā* (promocijas darbs). Rīga: LU Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa. Izgūts no http://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/promocijas_darbi/Valtenbergs_Promocijas%20darbs.pdf
- Vienotais valsts un pašvaldību pakalpojumu portāls*. (2016). Izgūts no <https://www.latvija.lv/lv/ParPortalu>
- Wolfsfeld, G., Segev, E. & Sheaffer, T. (2013). Social media and the Arab Spring: Politics comes first. *The International Journal of Press/Politics*, 18(2), 115–137.